

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

НАБОК МАРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 398. 87 (477) (043. 3) Н 13

**УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ДУМИ: ТИПОЛОГІЯ ГЕРОЯ
І ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ**

Спеціальність 10. 01. 07 – фольклористика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук

Львів – 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
Дмитренко Микола Костянтинівич,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та
етнології ім. М. Т. Рильського НАН України,
завідувач відділу фольклористики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Качкан Володимир Атаназійович,
завідувач кафедри українознавства
Івано-Франківської медичної академії

кандидат філологічних наук, доцент
Сокіл Ганна Петрівна, Львівський національний
університет імені Івана Франка, кафедра
української фольклористики ім. Ф. Колесси

Захист відбудеться “15” січня 2010 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35. 051. 13 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий “8” грудня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13
кандидат філологічних наук, доцент

Я.І. Гарасим

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної фольклористики гостро постали проблеми, пов'язані з дослідженням усної традиційної культури, вивченням тих видів і жанрів, які відіграли важливу роль у національній історії як знакові явища народного світогляду. Це стосується передусім епічних творів – українських народних дум, історичних пісень, героїчних легенд і переказів. Нинішні покоління українців утрачають глибинний зв'язок зі звичаями національного буття і національною пам'яттю загалом. Українські народні думи є свідченням вишуканості та благородства духовного світу нашого народу, сформованого упродовж століть у ході боротьби за українську державність. На жаль, питання національної своєрідності духовного світу героя творів усної народної поезії українська фольклористика обходила увагою.

На основі розвитку наукових ідей М. Максимовича, М. Костомарова, М. Драгоманова, П. Житецького, І. Франка, Ф. Колесси, К. Грушевської, М. Рильського, Б. Кирдана, М. Плісецького, Г. Нудьги та інших вчених у роботі досліджується природа жанру українських народних дум, типологія епічного героя, особливості його національного характеру, засоби образотворення. Враховано досягнення сучасної гуманітарної науки, зокрема фольклористики (О. Дей, С. Грица, І. Денисюк, Р. Кирчів, С. Мишанич, В. Давидюк, В. Сокіл, К. Черемський, Н. Малинська), естетики (М. Колесник), психології (А. Швецова, Б. Додонов), літературознавства (В. Смілянська, Л. Задорожна, О. Вертій).

Особливу увагу в роботі приділено проблемі своєрідності внутрішнього світу героїв дум, глибоко закоріненому у звичаєву культуру українського народу, самобутності художньої структури, принципів та засобів поетичної системи жанру.

Актуальність дослідження полягає у з'ясуванні природи жанру українських народних дум та епічних героїв, комплексному вивченні принципів поділу останніх на типи, дослідженні особливостей їх національного характеру, художніх засобів образотворення. В теоретичному плані це відкриває нові можливості з'ясування генези та національної своєрідності епічного героя, динаміки лінійного, вертикального (Космос) його становлення, художніх засобів творення того чи того образу. Динамічний процес розвитку міфологічного мислення від найпростіших форм сприйняття людиною навколишнього світу до складних втілено у моделі *образ – міф – звичаї та обряди – жанровий простір*. Таке впорядкування світу внесло в українську поетичну творчість елемент персоніфікації, гіперболізації зображення, а в героїчний епос слов'янських, західних та східних народів – чудесне народження, незвичайну силу, магічну невразливість героя (за В. Жирмунським). Аналіз колективного підсвідомого як

складової національного життя, історичної пам'яті народу, сприяє поглибленому вивченню ідейно-тематичних, психологічних, морально-етичних, художньо-естетичних підстав формування типів героїв українських народних дум.

У системі образів народних дум відзначено особливості епічного героя у його зіставленні з поняттями “образ”, “герой”, “персонаж”, “дійова особа”. Це дало можливість, по-перше, зосередити увагу як на подібності цих понять, так і на їх відмінності, по-друге, виокремити в герої компонент епічності як критерій художнього моделювання жанру дум. Герой у думах постає з позиції наявності чи відсутності у його характері героїчних рис, з урахуванням його винятковості і того провідного місця, яке він займає серед інших персонажів. Тобто він є рушієм епічних фабульних ліній. Поняття ж “епічне” в думах розкриває об'єктивну картину навколишнього світу, в його основі лежить *подія*, а відтак це продукує широке тематичне коло епосу (зображуються історичні особи, їхні подвиги, сімейні, родинні взаємини), різні способи викладу (опис, монолог, діалог, портрети, художній простір і час тощо).

У роботі розглянуто співвідношення дум з уснопоетичними творами інших народів світу. Досліджуючи особливості жанротворення дум, М.Максимович порівняв їх з російськими та сербськими піснями та вказав на їхню різноплановість у розмірі, рими тощо. Аналізуючи роботи М. Сумцова, О.Веселовського та інших вчених, Ф. Колесса зауважував подібність і відмінність образів, героїв, сюжетів у фольклорних творах. Дослідник заперечив думку М. Сумцова про спільну основу думи про Олексія Поповича із західно-європейськими легендами про чудеса Богородиці.

Жанрова своєрідність українських дум, місце і роль у них епічного і ліричного начал, мистецтво психологічного зображення дозволяють всебічно розкрити національний характер епічного героя.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота “Українські народні думи: типологія героя і особливості національного характеру” є складовою комплексного дослідження Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського НАН України українських народних дум, планових тем відділу фольклористики “Актуальні проблеми фольклористики: історія науки, теорія фольклору, видання класичної спадщини” (2003 – 2007 рр.), “Український фольклор: від архаїки до модерну” (2008 – 2009 рр., науковий керівник тем доктор філологічних наук, завідувач відділу фольклористики М.К. Дмитренко), а також узгоджується з навчальними планами викладання курсу фольклористики у вищих навчальних закладах, насамперед теорії фольклору (жанрологія, поетика), історії фольклористики.

Мета дослідження полягає у визначенні типологічних характеристик епічних героїв

українських народних дум, особливостей національного характеру та специфіки епічного образотворення.

Відповідно до мети дисертаційної роботи передбачено розв'язати такі

завдання:

- узагальнити результати дослідження попередників, окреслити жанрову природу українських народних дум, принципи типології епічних героїв;
- з'ясувати національну специфіку характеру епічного героя дум;
- порівняти способи відображення героїв в українських народних думах та епосах інших народів світу;
- структурувати поетичну систему дум відповідно до типології та національного характеру епічних героїв;
- дослідити своєрідність художнього моделювання образу епічного героя.

Об'єктом дослідження є українські народні думи, що ввійшли до найповніших на сьогодні збірок К. Грушевської, Б. Кирдана, інших видань та неопубліковані архівні матеріали.

Предмет дослідження – жанрова специфіка дум, моделювання типів епічних героїв, їх національний характер.

Методи дослідження. Для всебічного висвітлення проблеми типів героїв та національного характеру у роботі застосовано описовий, історико-порівняльний, етнопсихологічний, структурно-типологічний, антропо-логічно-зіставний методи дослідження.

Історико-порівняльний метод дозволив з'ясувати специфіку характеротворення епічного героя та проаналізувати національну своєрідність дум з погляду їх регіональних особливостей, розглянути конкретно-історичну, національну своєрідність епосу різних слов'янських народів, близькість і подібність сюжетів, образів, образотворчих засобів тощо. Різноманітні епічні твори на тему боротьби проти “темної” сили, пізніше – за незалежність рідного краю, об'єднані спільною патріотичною ідеєю.

Застосування етнопсихологічного методу сприяє глибшому розкриттю характерів героїв дум, а відтак поділу їх на типи, що зумовлюються світоглядом народу, рівнем духовно-культурного розвитку нації, традицій, станом суспільної психології, моралі, етики, розвитком та спрямованістю внутрішнього світу творця, оповідача, виконавця, суто індивідуальною інтерпретацією змісту народної думи.

За допомогою структурно-типологічного методу виокремлено типи епічних героїв, структуровано поетичну систему за композиційними законами, що розширило уявлення про цілісність уснопоетичних творів.

Виходячи з принципів антропологічно-зіставного методу, в роботі з'ясовано природу епічно-героїчного типу героя. Своєрідність українського антропологічного типу, а отже і типів

епічного героя українських народних дум, виявляється у поєднанні хліборобських та козацьких ознак характеру наших предків. Відтак цей метод дав можливість глибше розкрити світоглядну основу формування епічно-героїчного типу героя українських народних дум.

Матеріалом для дослідження жанрової природи, типології та характерів героїв, принципів і засобів образотворення стали записи дум в упорядкуванні К.Грушевської том перший корпусу (тексти №№ 1–13, 1927 р.), том другий корпусу (тексти №№ 14–33, 1931 р.), збірка “Українські народні думи” (упорядник Б. Кирдан, 1972 р.). Використано також публікації дум на сторінках журналу “Київська старовина” у записах П. Мартиновича, архівні матеріали, що зберігаються у рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що це перше в українській фольклористиці комплексне дослідження типології епічних героїв, їх національного характеру у зв’язку з жанровою природою та поетичною системою українських народних дум. Враховуючи такі основні складники, як характер взаємозв’язку героя зі світом, співвідношення епічного і ліричного, вперше в фольклористиці виділено такі типи епічного героя українських народних дум: 1) первісно-поетичний; 2) епічний тип лірико-драматичного характеру; 3) епічно-героїчний; 4) родинно-побутовий; 5) комедійно-сатиричний.

Практичне значення одержаних результатів. Результати, положення і висновки дослідження можуть бути використані для подальшого наукового вивчення дум як феномену народної традиційної культури, систематизації та підготовки видання українського народного епосу, нормативних та спеціальних курсів із питань жанрової специфіки, поетики українського фольклору. Положення дисертації про особливості типології героїв доповнять чинні навчальні програми та посібники з усної народної творчості, сприятимуть поглибленому вивченню світогляду кобзарської традиції, психології народних співців-музикантів. Матеріали дисертаційної роботи стануть у нагоді авторам підручників та посібників для студентів гуманітарних спеціальностей.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи викладено у доповідях на таких Міжнародних, Всеукраїнських наукових конференціях та філологічних семінарах: Наукова конференція: До 150 річчя з дня народження Порфирія Мартиновича (Харків, 8 грудня 2006 р.); Десятий філологічний семінар “Теоретичні й методологічні проблеми літературознавства. Понятійний апарат сучасного літературознавства: “своє” й “чуже” (Київ, 18 грудня 2006 р.); Міжнародна наукова конференція: “Національна культура в контексті сучасних глобалізаційних процесів” (Київ, 18 – 19 грудня 2006 р.); Міжнародна наукова конференція: “Європейське мистецтво на зламі століть: минуле в сучасному” (Суми, 2 – 4 липня 2007 р.); Культурна трансформація сучасного українського суспільства (Київ, 4 – 5

червня 2009 р.). Основні положення, результати та висновки дисертації відображено в дев'яти статтях.

Дисертаційну роботу обговорено й рекомендовано до захисту відділом фольклористики ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України (протокол № 7 від 9 липня 2009 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (292 позиції). Обсяг дисертації становить 224 сторінки, в тому числі основного тексту 197.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету та завдання дослідження, визначено його методологічну основу, окреслено об'єкт та джерельну базу, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію результатів дисертаційної роботи.

Перший розділ дисертації – **“Жанрова природа українських народних дум і діалектика становлення характеру епічного героя”**. Проблема типології епічного героя українських народних дум вимагає з'ясування природи цього жанру та національної своєрідності самого героя. Першоосновою міфу була енергія вражень, уяви, поетичної фантазії, в системі епічного героя – виокремлення себе із міфопоетичного контексту. Цьому передувало тривале становлення людської свідомості, що виражалося у своєрідності бачення навколишнього світу, у психоенергетичній характеристиці, яка впливала на формування етнічної своєрідності людської поведінки. Осмислення архаїки образу в системі образ – міф – обряд – словесно-образні форми – жанровий простір, з'ясування джерел епосу, лірики, драми (за О. Веселовським), поетапне формування героїчного епосу від короткої пісні лірико-драматичного характеру до більш розгорнутої епічної розповіді (В. Жирмунський) та ін. вплинули на внутрішню жанрову основу народної думи. Синкретизм міфологічного мислення переходив у площину заземлену, реалістичну з колективним, універсальним характером.

У першому підрозділі **“Джерела та особливості становлення жанру українських народних дум”** на основі праць М. Максимовича, О. Лісовського, П. Житецького, Ф. Колесси, І. Франка, М. Рильського та ін. вчених проаналізовано особливості жанру народних дум та визначено такі основні їх джерела, як: 1) первісні уявлення про людину і світ; 2) емоційність світосприйняття і поетизація дійсності; 3) соціально-побутовий уклад життя; 4) героїчне начало у повсякденній дійсності; 5) особистісне начало творця, оповідача, виконавця; 6) фольклорні та книжні джерела. Первісні уявлення у становленні людської свідомості починалися, власне, із безладдя, хаотичного змісту речей у світі та прагненні до упорядкування всього навколо людини. Людина переносила свої функції на природу, довкілля і в такий спосіб наближала їх

до себе. Цей шлях космогенезу безперервний, він динамічний, змінний і, найголовніше, він *цілісний, циклічний*, утворений за законом *народження – вмирання – відродження*. Емоційність світосприйняття українського народу і поетизація ним дійсності дають ключ до розуміння природи епічного героя в думках, адже це вроджена риса вдачі української нації. Саме життя сформувало емоційне сприйняття світу нашим народом. В українських народних думках рух емоцій спрямований на синтез характеру відношень між суб'єктом і об'єктом, на стійкі дії героя. У діях героя думи “Козак Голота” зауважуємо рух не до ідеалізованих образів, не фантазію, а конкретну мету, здійснену у конкретних діях. Через характер ставлення козака Голоти до татарина постає й образ багатостраждальної України. Звертання Голоти до поля Килиїмського криє у собі й відгомін стародавніх уявлень українців, для яких світ був наділений небесною і земною силами, обожнювався. Тому в думі “Козак Голота” це звернення вишло на значно вищий рівень: поле, гай – це вже не просто місце для моління, це – арена бою, місце відстоювання честі й гідності. Саме тому у сприйнятті козака воно не втратило поетичної краси.

У підрозділі йдеться про поетичне сприйняття світу епічними героями інших народів світу. Зауважено, напр., спорідненість художнього відображення душевного стану людини з навколишнім світом в українських народних думках та староіндійському епосі “Рігведа“, “Махабгарата“, “Рамаєна“.

Одним із найважливіших джерел з'ясування природи епічного героя українських народних дум є й соціально-побутове життя. На основі узвичаєних вартостей (мови, вірувань, культури) відбувається психологічне об'єднання народу. І це почуття єдності стійке там, де поряд із усталеними вартостями в колективному житті забезпечена й особиста воля кожного, об'єднаність навколо спільності ідей, національних прагнень. Соціальне і побутове життя українців тісно пов'язане із поняттями *рід, родина, Україна*. Власне, для наших предків вони уособлювали божественне походження, святість буття. У варіантах думи “Про сестру і брата” змальовано сильне почуття дівчини до рідної родини, яку вона втратила. Звертання “сива зозуля”, “голубонько сивий”, персоніфікації “ясний сокіл”, “білий лебедонько” у записах М. Костомарова, А.Метлинського, П. Куліша, П. Мартиновича та ін., характеризують первісне світобачення: ці образи сприймалися як реальні, подібні до людей. Вшанування їх відбувалося шляхом прилучення своїх (людських) енергетичних систем до вищих енергетичних систем Космосу, тобто наслідуванням, уподібненням із ними. Тож це поєднання, прилучення мало сакральний характер, а звідси – і *святість роду*. Саме через усвідомлення цього дівчина страждає від зречення рідних, близьких людей (кумів, сватів).

Важливого значення в українському фольклорі надається образу жінки. Традиційно він уособлював добро, тепло домашнього вогнища. В українських народних казках, особливо у

чарівних, це *образ* царівни. Думам же соціально-побутового змісту характер творення образу матері пов'язаний з укладом осілої хліборобської родини, де потрібні вміння господарювати, витривалість у праці тощо. Для матері в “Думі про сон”, важливе щасливе майбутнє сина. Мати в українських народних думах переносить звичаї родини, а тим самим і нації, з покоління в покоління. Тому вивищення образу матері, святість у ставленні до неї в думовому епосі цілком зрозумілі. Тож, виходячи з цього, відзначено сильний вплив *родинного характеру* на життя героїв дум, який є заземленим і увібрив у себе почуття святості у ставленні до батька, матері, пошани до них, взаємодопомоги, самодисципліни в громаді.

Героїчне начало у повсякденній дійсності стало сильним джерелом формування і становлення характеру епічного героя. Почуття нескореності і відродження козацької сили, захоплення героїчним вчинком персонажів українських народних дум – яскравий приклад цього. Наголошено й на змісті слова “козак”, що виражався у значенні першого воїна у швидкій відплатній реакції на удар і відповідав внутрішній суті характерів козаків і разом з тим творив своєрідність їх світосприйняття та жанрову оригінальність народних дум. На цих підставах в дисертації доведено, що владу над життям українська ідеологія доводила не відбиранням його, а утвердженням життєтворення. Прикладом цього є українські народні думи лицарського циклу (“Козак Голота”, “Іван Коновченко”, “Федір Безридний”, “Сірчиха і Сірченки”, “Отаман Матяш старий”, “Веремій Волошин”, “Хвесько Ганжа Андибер”) та думи про Хмельниччину (“Про Хмельницького і Барабаша”, “Битва під Корсунем”, “Оренди”, “Про молдавський похід Хмельницького”, “Про Білоцерківщину”, “Про Івана Богуна”, “Смерть Богдана Хмельницького”) та ін.

Жанровою особливістю українських народних дум є філософський зміст у виокремленні образу ворога, заснований на мужньому активному сприйнятті дійсності епічними героями, що впливає з цілісності поетичного і героїчного світогляду нашого народу. Основним мотивом народних дум, що визначає жанрову їх своєрідність, є тверда, переконлива позиція відстоювання своїх суто людських і громадських прав в душі *державотворення*. Природа характеру епічних героїв дум героїчного циклу бере початок ще з прадавніх часів, коли люд був поставлений в умови жорстокого опору набігам численних племен.

Жанрова природа та своєрідність героя українського думового епосу значною мірою пояснюється й особистісним началом, що виражається в образі оповідача, творця і виконавця думи. Кобзарство не є явищем стихійним, а створене на базі давніх виважених, продуманих, мистецьких, самодостатніх узвичаєних поглядів праукраїнців. Вивчення наукових праць П. Житецького, В. Боржковського, Ф. Колесси, Г. Ткаченка, К. Черемського та ін., Вустинських і Кахтирських книг показало, настільки своєрідною була постать оповідачів та виконавців думового епосу. Як підкреслював Ф. Колесса, образ оповідача, виконавця думи уособлював в

собі образи оповідача і творця. Така думка класиків української фольклористики та кобзарства широко розвинута в дисертаційній роботі. Створюючи народну думу, оповідач, творець і виконавець часто віддалявся від конкретних фактів і вже по-своєму, через домисел, художнє перетворення зображував події, епічних героїв у думах.

Фольклорний і книжний звичай – ще одне джерело епічного героя. Своїм стилем, формою, психологічним настроєм та індивідуальним образом оповідача, творця і виконавця українські думи подібні до народної пісенності. Про це слушно писали П. Житецький, Ф. Колесса, С. Грица та інші вчені. Порівняння образів дівчини-полонянки з пісенної творчості та Марусі Богуславки в думі “Маруся Богуславка” показало, що ці два жіночі образи дуже схожі між собою. Вони – трагічні, сповнені внутрішніх переживань. Заглиблення у внутрішні переживання епічного героя в думах невільницького циклу зумовлене, на наш погляд, поступовим відходом тих подій, очевидцями яких могли бути оповідач, творець і виконавець думи. Тому їм властиве поступове входження у психологічні якості народного характеру із притаманними йому елегійністю, ліризмом, задушевністю. Очевидний факт, що творенню дум добре прислужилися окремі елементи народної пісенності із властивим для них ліризмом.

У думах пізнішого циклу події менш залежні від впливу ліричних пісень. До них належать переважно твори героїчного циклу (думи про Хмельниччину). Це можна пояснити тим, що думи про визначні військові події випереджали ще не складені з цього приводу пісні.

На відміну від пісень про Хмельниччину, у думах соціально-побутового спрямування є чимало запозичень із пісенного репертуару. Це, зокрема, мотив прощання козака із родиною і його повернення за формулою неможливого, коли жовтий пісок зійде і розцвіте зеленим барвінком; порушення норм родової моралі тощо.

“Національна своєрідність характеру епічного героя” – другий підрозділ першого розділу. Національна своєрідність світобачення та світовідчуття героїв українських народних дум виявляється насамперед у: 1) психологізмі; 2) особливостях епічно-ліричного зображення та 3) народній філософічності. В роботі підкреслено природний, суто національний зміст думового епосу, адже природна поєднуваність соціально-побутових, історичних та особистісних складників визначають національну самобутність епічного героя українських народних дум та епосу загалом.

Психологізм як джерело творення епічного героя дум виявляється в особливому поєднанні душевного болю, страждань із високим прагненням свободи, радості перемоги. Своєрідність психології сприйняття світу героями українських народних дум можемо простежити через діалоги та монологи. У циклі невільницьких дум епічні герої намагаються знайти вихід із пекельних страждань, і тому їхні думки та дії подані у взаємному розумінні один одного. Психологізм виявляється також в умінні оповідача та виконавця словом чи карти-

ною викликати у читача та слухача відповідну тривогу, радість.

Думи героїчного циклу сповнені більше радістю перемоги, хоча цьому передували значні утиски з боку поляків, турків, татар та ін. Епічні герої цих дум – це люди із вираженим екстравертним типом особистості, якій властива активна взаємодія із зовнішнім світом. Сама дійсність створила такі умови, за яких козаки-запорожці покликані виборювати своє право на вільне життя. Однак не можна заперечити в думках і факту осмислення героями свого внутрішнього світу (інтравертний тип особистості), адже вони часто керуються своїми внутрішніми переконаннями, прагненнями тощо. В думках про Хмельниччину не варто шукати якоїсь інертності, покірності – ці твори пройняті духом героїзму.

Своєрідність героя українських народних дум виявляється в епічному ліризмі. Епічне начало у жанрах фольклору має різний вияв. Напр., жанрові казки властиве епічне начало. У баладах з'являються елементи лірики, а у творах цього жанру з репертуару З. Штокалки вони досить сильні. У думках поєднується епічне і ліричне начала. Втім, ці начала мають власну природу. Зокрема, ліричне бере початок від естетично розвинутої особистості, якою є оповідач, творець і виконавець дум, котрий виспівував свої переживання. Саме тому епічні герої так глибоко страждають і твердо відстоюють свої позиції, мріють і діють упевнено. Поєднання епічного та ліричного начал сприяють глибшому розкриттю змісту героя дум, його психологічного стану, ідейно-естетичного напрямку думок оповідачів, творців та виконавців.

Філософський погляд на світ у козаків базувався й на священнодійстві життя і смерті. Таке уявлення походило від давніх вірувань праукраїнців, коли смерть і біль вважалися вічними супутниками людини, з якими вона повинна дружити (К. Черемський). Такі положення аналізуються на матеріалах української народнопоетичної творчості. Філософський погляд на життя також виявляється і в народних поглядах на державотворення, що є одним із мотивів думового епосу про Хмельниччину. Цим почуттям наділені постаті українських провідників Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Самійла Кішки та ін., які й стають народними улюбленицями. Філософські погляди Хмельницького на життя вражають глибиною думки. Він живе не лише теперішнім, але й серйозно дивиться у майбутнє, шукає шляхи розв'язання проблем на користь української держави. Опис подій, розповідь про сімейні і громадські взаємини, подвиги козаків під проводом Б. Хмельницького, І. Богуна та інших ватажків, розкриття внутрішнього світу героя через його ставлення до подій і явищ, оцінка цих подій і явищ, розгортання їх у просторі і часі, діалоги, монологи, ліричні відступи та інші ознаки поетики дум та епічного героя в них, сформувалися упродовж тривалого часу побутування епічної традиції. Такі риси стародавніх уявлень про людину і світ, як постійне відродження і оновлення життя, вічність буття, відгомін тотемічного світогляду і т. д., у ході становлення народного світогляду поступово виформовувались у святість родини і сімейних відносин. Завдяки цьому епічні складові в

українських народних думах, як і сам герой, набули заземленого, яскраво вираженого соціально-побутового змісту, художньо-філософських роздумів та узагальнень про ті чи ті явища повсякденного буття, національної історії, підпорядковуються глибокому психологічному аналізу, у ході якого природно взаємодіють епічне і ліричне начала. Саме це й становить суттєві ознаки жанру дум та національної своєрідності епічного героя в них.

У другому розділі **“Епічний герой: характер і художньо-естетична типологія”** визначено основні підстави поділу героїв на типи, значення цієї класифікації для розуміння феномену фольклорного образу людини.

На основі жанрової своєрідності думового епосу, понять про художній образ, національний характер, типологія епічного героя в дисертації ґрунтується на таких трьох головних складниках: 1) характер взаємозв'язків героя зі світом; 2) співвідношення епічного та ліричного компонентів; 3) внутрішня і зовнішня жанроформа. Враховуючи відповідні дії, вчинки персонажів, народне світосприйняття, світорозуміння і світовідтворення, виділено такі типи епічного героя українських народних дум: 1) первісно-поетичний; 2) епічний тип лірико-драматичного характеру; 3) епічно-героїчний; 4) родинно-побутовий; 5) комедійно-сатиричний.

Типи особи у фольклорі розглядаються як досить контрастні, підпорядковані загальній оцінці – додатній чи від'ємній. Якщо героїв українських народних казок Л. Дунаєвська поділяє на добротворців і злотворців та знедолених, у фінському народному епосі “Калевала” немає повністю негативних персонажів і образ Куллерво є водночас злим чарівником і безрідним сиротою, то думовий епос значно розширив ці рамки і створив широкий спектр психологічних підходів до розуміння власного “я”, навколишнього світу та національного характеру загалом.

У підрозділі **“Первісно-поетичний тип епічного героя”** наголошено, що такому типові героя властивий споглядально-асоціативний спосіб мислення. Напр., поєднання у думі “Сокіл” таких двох асоціативних пар, як сокіл (птах) і сокіл (людина) поглиблює внутрішню суть образу. За давніми уявленнями цей птах уособлював вічність буття, нескореність. Відтак природне начало в образі Сокола дозволило глибше розкрити його зміст, а, отже, й зрозуміти, що почував і переживав епічний герой. В думі “Розмова Дніпра з Дунаєм” маємо відгомін первісної форми освоєння дійсності, обумовленої колективним несвідомим у сприйнятті людиною діалектики зовнішнього і внутрішнього світу та соціальним фактором, але в основі доповненої індивідуальною психологією творців думи. Хоча первісно-поетичний герой думи зображений персоніфіковано, він все ж наділений чіткістю розуміння своєї ролі у формуванні долі України. Персоніфікований первісно-поетичний тип в образі Дніпра самодостатній у своїх діях і вивершений над простою буденністю.

Особливості взаємозв'язків героя зі світом у підрозділі **“Епічний тип лірико-**

драматичного характеру” простежено через суб’єктивну, емоційну, ідейно-естетичну оцінку дійсності. Категорії “драматичне” і “ліричне”, характер взаємозв’язків героя зі світом, епічний і ліричний складники виокремлюють у зазначеному типі героя його підтипи – *невільницький лірико-драматичний та лірико-драматичний героїчного характеру*. Таким чином, *типове* у виокремленні лірико-драматичного типу героя засноване не лише на основі понять “ліричне”, “потворне”, “трагічне”, але охоплює й певний тип індивідуально-авторського мислення (в особі оповідача, творця і виконавця), спосіб художнього відображення тощо. До невільницького лірико-драматичного підтипу належать герої дум “Невільники”, “Плач невільника”, “Маруся Богуславка”, “Утеча трьох братів з Азова”, до лірико-драматичного підтипу героїчного характеру – образи героїв дум “Іван Богуславець”, “Три брати самарські”, “Смерть козака в долині Кодимі”.

“Епічно-героїчний тип героя” – наступний підрозділ другого розділу дисертації. Для епічно-героїчного типу героя світ, у якому він живе, – це світ слави, козацької честі і гідності, державотворчих прагнень тощо. Героїчне у характері епічного героя визначається тим, настільки глибокий його зв’язок із суспільством і те, наскільки загальні інтереси стали частиною життя цього героя. Герой епічно-героїчного типу – носій кодексу лицарської честі. В роботі йдеться про лицарський кодекс епічно-героїчного типу героя таких дум як, “Козак Голота”, “Іван Коновченко”, “Іван Богун”, “Про Сулиму, Павлюка ще й про Яцька Остряницю”, “Отаман Матяш”, “Федір Безридний”, “Хвесько Ганжа Андибер”, “Сірчиха і Сірченки”, “Хмельницький та Барабаш”, “Про Молдавський похід Хмельницького”, “Про Білоцерківщину”, “Корсунська перемога”, “Оренди”, “Смерть Богдана Хмельницького”. Лицарство сприяло розвитку тих людських чеснот, що були закладені нашими предками, чеснот, котрі народжувалися у шляхетного воїна відповідно до історичних та побутових реалій. Народні звичаї, життя предків, козацьке виховання, розкривають природу і зміст лицарської честі та гідності героїв українського епосу. Непохитна вірність своїм принципам та ідеалам, ненависть до ворогів, героїзм, подвижництво, побратимство творять основу дій епічно-героїчного типу козака-воїна, формують цілісність уявлень і утверджують його як лицаря – взірця духовної досконалості.

У підрозділі **“Родинно-побутовий тип героя”** характер взаємозв’язків зі світом для цього типу героя не визначається лише побутовим фактором. Це гармонійна особа, в якій всезагальність внутрішнього світу формувалась на основі емоційної і світоглядної сторін її характеру. Родинно-побутовий тип героя постає в думках “Про козацьке життя”, “Прощання козака з родиною”, “Про поворот сина з чужини”, “Думі про сон”, “Удова”, “Про сестру та брата”, “Олексій Попович”, “Буря на Чорному морі”.

Диспозиція “своє-чуже”, почуття героїчного, піднесеного в українських народних думах властиві діям і вчинкам героя родинно-побутового типу. Герой свідомо зізнається у своїх надмірних гордошах. Беручи до уваги світоглядні позиції народу, в дисертації зазначено, що дії, погляди героїв дум пройняті співпереживанням ближнього, взаєморозумінням, співчутливістю, емоційністю, бажанням любити, відчуттям краси не тільки в людях, але й у природі. А це зумовлює цілісність у розумінні та сприйнятті родинно-побутового типу героя українських народних дум.

“Комедійно-сатиричний тип героя” – наступний підрозділ. Для цього типу героя дум характерне порушення ним правил загальної поведінки (образи татарина – дума “Козак Голота”, дуків – “Ганжа Андибер”, Барабаша – дума “Хмельницький і Барабаш”, ляхів, євреїв – “Корсунська перемога”, “Білоцерківський мир”, “Оренди”). Персонажі так званих пародійних дум “На синьому морі”, “Бій книшів з пирогами”, “А в городі у Саратові”, “Про Михійка” не є комедійно-сатиричні типи героя. Така позиція ґрунтується на невідповідності характерів цих персонажів епічним складовим жанру думи. Образи пародійних дум не реалістичні, а вигадані, вимір значущості вчинків не визначений, а, отже, форма відображення спотворена, пародіювання здійснюється з допомогою бурлеску, в зв’язку з чим виникає невідповідність форми змістові.

Третій розділ – **“Характер, типологія героя і специфіка образотворення в українських народних думах”**. На основі праць О.Веселовського, П.Житецького, Ф. Колесси, Б. Кирдана, О. Дея, С. Грици, В.Лесика, А.Костенка, Л. Дунаєвської, С. Мишанича та ін. дослідників фольклору, визначено природу художніх засобів образотворення. Такі закони композиції художнього твору, як 1) закон свідомого впорядкування компонентів твору з ідейною і художньою метою; 2) закон централізації важливого життєвого матеріалу, відібраного для твору; 3) закон єдності, краси й гармонії частин і цілого твору, допомогли поглибити теоретичну, практичну базу осмислення художньої своєрідності дум. Виокремлені нами у другому розділі такі складники типології епічних героїв дум, як характер взаємозв’язків героя зі світом, епічне і ліричне начало, внутрішня і зовнішня жанроформа увиразнили характер того чи того типу героя, а це вплинуло на довершеність художньої образності думи. Тому дослідження засобів образотворення (сюжету, форми викладу, художнього простору і часу, тропів, ритмомелодики тощо) в українських народних думах розглянуто в діалектичній єдності основ типології героїв з композиційними законами. Такий підхід сприяв поглибленому вивченню внутрішньої єдності фольклорного твору, ідейно-естетичного змісту дій та вчинків героїв і т. д.

У першому підрозділі **“Тип героя і композиційні особливості добору, організації життєвого та художнього матеріалу”** розглянуто поняття композиції, яка виконує

синтезуючу функцію щодо тематично-змістового матеріалу, сукупності засобів поетичної виразності. Свідоме впорядкування компонентів народних дум з ідейною і художньою метою до певної міри залежить від світогляду творця і виконавця народного епосу, бо саме добір життєвих явищ дійсності, розміщення і поєднання їх у творі відображають погляди творця і виконавця дум, свідчать про його ідейно-естетичні переконання. Таке розуміння дійсності вплинуло на структурні особливості народних дум, які є результатом творчої діяльності багатьох поколінь творців і виконавців українського героїчного епосу.

В основу відбору життєвого матеріалу дум “Сокил”, “Розмова Дніпра з Дунаєм” покладено взаємовідношення людини і світу, засноване на таких поняттях, як рідна земля, свобода. У думі “Сокил” рідна земля уподібнюється з образами “привоздобного дерева оріха”, “гнізда шарлатного”, “чистого поля”, “високої гори”, “родини і кривної дитини”, “православних християн”, в думі “Розмова Дніпра з Дунаєм” – це образи Дніпра, козацької Січі, Хортиці, що є смислом національного буття українців. Відбір життєвого матеріалу дум невірницького циклу заснований на зображенні героїв поза межею рідної землі. Для них Україна мислиться як найрідніша, найближча серцю і душі сторона. Тому саме на основі розуміння героями понять “свій – чужий”, рідна земля, Україна, Бог формувалася своєрідна образна система українських народних дум про “Невірників”, “Плач невірника”, “Маруся Богуславка”, “Утеча трьох братів із города Азова”, “Іван Богуславець”, “Самійло Кішка”.

У думках героїчне буття епічних героїв осмислюється через образи “рідної землі” (“славної України”), “пана гетьмана”, “старшини козацької”, “славного лицарства”, атрибутів (“шабель”, “булави”, “козацьких корогв” тощо). Козак Голота, Іван Коновченко, Самійло Кішка, Богдан Хмельницький та ін. розуміли буття у зв’язку з образами “славного лицарства”, “шаблі семип’ядної”, що визначало їхній традиційний зв’язок з поглядами наших предків на державу, релігію.

Якщо герой епічно-героїчного типу осмислює буття через образи “шаблі семип’ядної”, “гетьманської булави”, “доброго коня”, “війська козацького”, “славного лицарства”, то герой родинно-побутового типу мислить категоріями “рідної домівки”, “хати”, “садка” тощо.

Другий підрозділ третього розділу – **“Принципи і засоби образотворення”**. Композиційний закон централізації життєвого матеріалу передбачає зображення на першому плані найважливіших людських постатей, подій, на другому – всього іншого, менш важливого, яке особливо не виділяється, не підкреслюється, але яке доповнює, пояснює його. Для точнішої характеристики, напр., образу Сокола, Соколяти і Орла в думі “Сокил” використовуються епітети “ясен сокил”, “бездольне безродне дитя”, звертання “Орле брате” і “Соколе брате”, у “Розмові Дніпра з Дунаєм” – епітет “тихий Дунай”, звертання “Дніпро-батьку, славуто”. Персоніфіковані образи Сокола, Соколяти, Орла, Дніпра, Дунаю зображено

за принципом послідовності їхніх дій та вчинків: народження соколяти, викрадення його булахівцями, звертання до Орла, звільнення Соколяти з неволі. Діалогічна і монологічна форма викладу увиразнюють характери цих героїв, гармонізують їх взаємини і т. д.

Поетика думового епосу характеризується реалістичним відображенням дійсності, своєрідністю композиційних принципів, що впливають на форму викладу (діалогічна, монологічна), художній простір і час, ритмомелодику, яка прискорюється подієвістю розгортання сюжету тощо. Такі засоби епічного стилю, як епітети, порівняння, синоніми, гіперболи, символи, тавтологія, епіфори, анафори і т. д. підсилюють внутрішній стан епічних героїв. Використання композиційних законів свідомого добору і впорядкування компонентів твору з ідейною і художньою метою, централізації важливого життєвого матеріалу, відібраного для твору, та закону єдності, краси й гармонії частин і цілого структурують поетичну систему народних дум для її цілісного сприйняття.

У **Висновках** підсумовано дослідження питань жанрової природи українських народних дум, національної своєрідності характеру епічного героя, поділу його на типи, специфіки художніх засобів образотворення.

Враховуючи особливість кожного типу героя українських народних дум, з'ясовано спільне та відмінне у їх характері та характерах героїв інших жанрів народної творчості, зокрема, колядок, щедрівок, казок, билин, усних оповідань, легенд, пісень. Відповідно, герої дум набувають заземленого характеру, підпорядковуються глибокому психологічному аналізу, що важливо для подальшої розробки та питань про типологію героїв уснопое-тичних творів у плані психологічного аналізу, єдності ідеалу й дійсності.

Моделювання епічного героя засноване на взаємозв'язках героя зі світом, співвідношеннях епічного і ліричного компонентів, внутрішньої і зовнішньої жанроформи, народного світосприйняття і світовідтворення, дій і вчинків героїв дум дозволило виокремити такі типи героїв, як: 1) первісно-поетичний; 2) епічний тип лірико-драматичного характеру; 3) епічно-героїчний; 4) родинно-побутовий; 5) комедійно-сатиричний.

Характер взаємозв'язків героя зі світом вказує, що первісно-поетичному типові героя дум властивий споглядально-асоціативний спосіб мислення. Обумовленість характеру природним началом, дозволяє глибше розкрити зміст, а, отже, й зрозуміти його почуття і переживання.

Через суб'єктивну, емоційну, ідейно-естетичну оцінку дійсності простежено особливості лірико-драматичного типу епічного героя, якому властива внутрішньо-емоційна боротьба з негативними явищами дійсності.

Для епічно-героїчного типу героя світ, у якому він живе, – це світ боротьби, слави, козацької честі і гідності, державотворчих прагнень тощо. Героїчне у характері епічного героя

визначається тим, настільки глибокий його зв'язок із суспільством, наскільки загальні інтереси стали частиною життя цього героя.

Родинно-побутовий тип героя – гармонійна особа, в якій всезагальність внутрішнього світу формувалась на основі емоційної і світоглядної сторін її характеру. Епічні герої страждають через родинні непорозуміння, у поглядах на місце і роль свого “я” у суспільно-громадському житті нації.

Комедійно-сатиричному типу героя дум характерне порушення ним правил загальної поведінки. Ці епічні герої нехтують морально-етичними нормами, кодексом лицарської честі, що зумовлює змалювання їх у комедійно-сатиричному плані.

Враховуючи національні особливості світовідчуття, світосприйняття, світовираження та світотворення, характери героїв українських народних дум розкрито у порівнянні з героями епосу інших народів світу. Це дало можливість на якісно новому рівні зіставити особливості національного характеру епічних героїв, образ оповідача в епосах різних народів світу.

Дослідження поетичної системи українських народних дум в діалектичній єдності основ типології героїв з композиційними законами сприяв поглибленому вивченню внутрішньої єдності фольклорного твору, ідейно-естетичної обумовленості дій та вчинків героїв і т. д.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Фахові наукові видання:

1. Набок Марина. Штрихи до характеристики світогляду героїв українських народних дум / Марина Набок // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 3. С. 95 – 102;
2. Набок Марина. Національний характер як форма буття етносу в українських народних думах / Марина Набок // Українська література в загальноосвітній школі. – 2003. – №3. – С. 11 – 15;
3. Набок Марина. Диспозиція “своє – чуже” як вияв національного характеру в українських народних думах / Марина Набок // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 18 – 22;
4. Набок Марина. Своєрідність епічного героя українських народних дум у порівнянні з епосом інших народів світу / Марина Набок // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – № 6. – С. 7 – 10.
5. Набок Марина. Соціально-побутовий тип епічного героя українських народних дум і питання становлення національної духовності на сучасному етапі утвердження української державності / Марина Набок // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. – Вип. 6 (9). – К.: 2007. – С. 231 – 235.

6. Набок Марина. Жанрова природа народних дум та національна своєрідність епічного героя / Марина Набок // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2009. – № 2. – С. 68 –74.

ДОДАТКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ:

1. Набок Марина. “Українські записи” П.Мартиновича і питання дослідження українських народних дум / Марина Набок // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 16 (128) червень. – С. 9 – 12;

2. Набок Марина. Кобзарі та лірники як творці і виконавці українських народних дум / Марина Набок // Тези Міжнарод. наук. конф. “Європейське мистецтво на зламі століть: минуле в сучасному”. – Суми: Сум ДПУ ім.А.С.Макаренка, 2007. – С. 20 – 21.

3. Набок Марина. Лицарство і національна своєрідність вишуканості та благородства духовного світу героїв українських народних дум / Марина Набок // Березиня. – 2008. – № 2. – С. 120 – 127.

АНОТАЦІЯ

Набок М.М. Українські народні думи: типологія героя і особливості національного характеру. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.07 – фольклористика. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ, 2009.

У дисертації досліджено жанрову природу думового епосу, національну своєрідність характеру епічного героя, типологію героїв дум, специфіку їх образотворення; також виконано зіставлення героїв українських народних дум та героїв епосів інших народів світу, визначено спільні та відмінні сюжетно-композиційні елементи у їх творенні тощо. Також зазначено, що своєрідність національного характеру епічного героя дум визначається психологізмом, особливістю епічного і ліричного зображення, народною філософічністю.

Це дозволило класифікувати героїв українських народних дум на п'ять типів: 1) первісно-поетичний; 2) епічний тип лірико-драматичного характеру; 3) епічно-героїчний; 4) родинно-побутовий; 5) комедійно-сатиричний. Характер взаємозв'язків зі світом для первісно-поетичного типу героя вказує на його споглядально-асоціативний спосіб мислення, глибоко закорінений в звичаєву культуру українського народу. Особливості характеру лірико-драматичного типу героя зображені у зв'язку з його суб'єктивною, емоційною, ідейно-естетичною оцінкою дійсності. Для епічно-героїчного типу героя світ, в якому він живе, – це

світ слави, козацької честі і гідності, державотворчих прагнень. Героїчне в характері героя визначається тим, настільки глибокий його зв'язок з народом, адже герой епічно-героїчного типу – носій кодексу лицарської честі. Характер взаємозв'язків зі світом для родинно-побутового типу героя не визначається лише побутовим фактором. Це гармонійна особа, в якій внутрішній світ формується на основі емоційної, світоглядної сторін її характеру. Для комедійно-сатиричного типу героя дум характерне порушення ним правил суспільної моралі, тому тип цього героя зображено іронічно, висміюються його дії і вчинки.

Питання типології епічного героя відкриває широкі можливості дослідження національної своєрідності психологізму українських народних дум, проблем духовності українського народу, особливостей національного характеру, міжжанрових зв'язків українських народних дум та їх типологічного вивчення з епосами інших народів.

Ключові слова: дума, тип героя, національний характер, епос, поетика, світовідчуття, світосприйняття, традиція, культура.

АННОТАЦІЯ

Набок М.Н. Украинские народные думы: типология героя и своеобразие национального характера. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.07 – фольклористика. Институт искусство-ведения, фольклористики и этнологии им. М.Ф.Рыльского НАН Украины. – Киев, 2009.

Диссертация является первым в украинской фольклористике комплексным исследованием проблем типологии эпических героев украинских народных дум.

В диссертации исследовано жанровую природу думового эпоса, национальное своеобразие характера эпического героя, типологию героев дум, поэтические средства создания образа; также выполнено сопоставление героев украинских народных дум и героев эпосов других народов мира. Это позволило классифицировать героев украинских народных дум на пять типов: 1) первобытно-поэтический; 2) эпичный тип лирико-драматического характера; 3) эпично-героический; 4) семейно-бытовой; 5) комедийно-сатирический.

В диссертационной работе определено такие основные источники типологии эпического героя украинских народных дум как: 1) первобытные представления о человеке и мире; 2) эмоциональное мировосприятие и поэтизация действительности; 3) социально-бытовой уклад жизни; 4) героическое начало в повседневной действительности; 5) личностное начало в форме рассказчика, творца и исполнителя; 6) фольклорные и книжные источники.

Также отмечено, что национальное своеобразие характера эпического героя

определяется психологизмом, особенностью эпического и лирического изображения, народной философией.

Особенности деления героев на типы, значение этой классификации для развития фольклористики и т. п. исследованы во втором разделе. В типологии эпического героя учитывается его мифологическое мировоззрение. Характер взаимосвязей героя с миром указывает, что поэтическому типу героя дум свойственный созерцательно-ассоциативный способ мышления. Особенности взаимосвязей героя лирико-драматического типа с миром показаны в связи с субъективной, эмоциональной, идейно-эстетической оценкой действительности. Для эпично-героического типа героя мир, в котором он живет, – это мир славы, казацкой чести и достоинства, государственных устремлений и т. п. Героическое в характере эпического героя определяется тем, настолько глубокая его связь с обществом и тем, насколько общие интересы стали частью жизни этого героя. Герой эпически-героического типа – носитель кодекса рыцарской чести. Характер взаимосвязей с миром в социально-бытовом типе героя не определяется лишь бытовым фактором. Это гармоничное лицо, у которого внутренний мир формировался на основе эмоциональной и мировоззренческой сторон его характера. Для комедийно-сатирического типа героя дум характерное нарушение им правил общего поведения. Пренебрежение морально-этическими нормами, кодексом рыцарской чести приводят к изображению героев в сатирическом плане. Исследование средств образотворения (сюжета, композиции, формы изложения, художественного пространства и времени, тропов, ритмомелодики и т. п.) в украинских народных думах рассмотрено в диалектическом единстве основ типологии героев с композиционными законами. Такой подход способствовал углубленному изучению внутреннего единства фольклорного произведения, идейно-эстетического содержания действий и поступков героев и т. д.

Таким образом, вопрос типологии эпического героя открывает широкие возможности исследования национального своеобразия психологизма украинских народных дум, проблем духовности украинского народа, особенностей национального характера, межжанровых связей украинских народных дум и их типологического изучения с эпосами других народов мира.

Ключевые слова: дума, тип героя, национальный характер, эпос, поэтика, мировосприятие, миропонимание, традиция, культура.

SUMMARY

Nabok M.M. Ukrainian national duma: typologiya of the epic hero and particularities of national Ukrainian character. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of philological sciences: speciality 10.01.07 Folklore. The M.T.Rylsky Institute of Art studies, Folklore and Ethnology of the Nation Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2009.

In dissertation are studies genre nature of dumy epos, national originality of epic hero, tipologi of heroes, poetics it; the features of character's nature of other people of the world are traced, certainly general and excellent with a plot composition elements of their works and others like that. It allowed to classify the heroes of Ukrainian folk dumy on types, to find out the features of their action, acts, senses and experiencing.

It is allowed classify the epic hero of Ukrainian national dumy at the five types: 1) primitive-poetic; 2) epic type of lyrics-dramatic; 3) epic-heroic; 4) social-ordinary; 5) comedy-satirical. The tipologi of epic hero opens wide possibilities of research of national originality of psychologism of Ukrainian folk dumy, problems of spirituality of the Ukrainian people, features, national character, intergence connections of Ukrainian folk thoughts and them tipologism study from epos of other people.

Keywords: dumy, type of hero, national character, epic, poetry, attitude, tradition, culture.

Підписано до друку 18.11.2009 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. 360/1

Відруковано у РІЦ ВАТ “Сумська обласна друкарня”
40030, м.Суми, вул. Кузнечна, 2. Тел./факс: 22-21-42